İYYÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Hakemli-Akademik
(IYYU Journal of Faculty of Engineering and Architecture, Refereed-Academic)
ISSN *(International Standard Serial Number)*: 3149-8442
Cilt *(Volume)*: 1, Sayı *(Issue)*: 1, Sayfalar *(Pages)*: 1-10, Yıl *(Year)*: 2026

BELLEK VE MEKÂN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA BALAT

(Balat in the Context of Memory and Space Relation)

Celal Kızıldeli

Dr. Öğr. Üy., Mimarlık Bölümü, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. *celal.kizildeli@yeniyuzyil.edu.tr*
(Asst. Prof. Dr., Department of Architecture, College of Engineering and Architecture, Istanbul Yeni Yuzyil University, Istanbul, Turkey)

Alınma Tarihi: *03 Temmuz 2025* Kabul Tarihi: *11 Ağustos 2025* Yayın Tarihi: *Şubat 2026*
(Received: *03 July 2025* Accepted: *11 August 2025* Published: *February 2026*)
Dijital Nesne Tanımlayıcı *(Digital Object Identifier)*: https://doi.org/10.66125/0.2026.2

Araştırma Makalesi
(Research Paper)

ÖZET

Toplumlar, geçmiş kültürleri temelinde birikimlerini artırarak gelişirler. Bu birikimler toplumun belleğini oluşturur ve gelecek kuşaklara aktarılmasıyla anlam kazanırlar. Günümüzde, toplumlar sahip oldukları kültürel mirasın yok olması ve bellek yitimi problemi ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu sorunun tanımlanması ve çözüm üretilmesi bir problematik olarak ortada durmaktadır. Konu çok boyutlu ve karmaşıktır; bu da araştırmayı önemli kılmaktadır. Bellek disiplinler arası içeriğe sahiptir ve bu kapsamda çeşitli bellek türlerinden bahsedilmektedir. Çalışmada, konuyla ilişkili olan bazı bellek çeşitleri anlatılmıştır: Bireysel bellek, toplumsal bellek; mekânsal bellek; mimari bellek ve kentsel bellek. Kavramsal çerçeve bu kavramlar temelinde oluşturulmuştur. Mekân belleğin biçimlenmesinde bağlamı oluşturur; mekânı oluşturan bileşenlerin çeşitli özellikleri, birey tarafından duyumlar aracılığıyla kavranıp, çeşitli bilişsel süreçlere bağlı olarak algılanır. Bu algısal süreçte, fiziksel yapı yanında çeşitli sosyal, kültürel ve psikolojik etmenler etkili olur. Bu bağlamda, Balat Semti incelenmiştir. Balat'ın seçilmesinin nedeni, Haliç'in bir parçası olarak hem fiziksel hem de kültürel özelliklerle İstanbul'un geçmişine ilişkin birtakım değerleri günümüze kadar taşımış bir mekân olmasıdır. Bu semtin, anıtsal yapıları, sivil mimari örnekleri ve tarihsel geçmişi ile kendine özgü bir karakteri vardır ve Balat bütünüyle bir bellek mekânıdır. Bu araştırmada, bir sistematiğe bağlı olarak konunun teorik olarak açıklanması, belirli bir örneğe bağlı olarak irdelenmesi ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bunun için çalışmaya, öncelikle terminoloji ile başlanmış, mekân bellek ilişkisi çeşitli süreçlere bağlı olarak ortaya konmuş ve Balat, kent belleğinin mekânsal bileşenlerine bağlı olarak incelenmiş ve çeşitli öneriler ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Bellek, Mekân, Bellek Mekânı, Mimari Bellek, Kentsel Bellek, Balat, Palimpsest*

ABSTRACT

Societies develop by increasing their accumulation based on their past cultures. These accumulations create the memory of society and gain meaning by transferring them to the future generation. Today, societies are faced with the loss of their cultural heritage and the problem of loss of memory (amnesia). Defining this problem and generating a solution stands out as a problem. The subject is multidimensional and complex; this makes the research important too. Memory has an interdisciplinary content and various types of memory are mentioned in this context. Memory has an interdisciplinary content and various types of memory are mentioned in this context. In this study, some type of memory related to the subject has been explained. These are individual memory, collective memory; spatial memory; architectural memory, and urban memory. The conceptual framework was created based on these concepts. Space creates the context in the formation of memory; various features of the components that make up the space are perceived by the individual through sensations and perceived depending on various cognitive processes. In this perceptual process, in addition to the physical structure, various social, cultural, and psychological factors are effective. Balat is a part of the Golden Horn and Balat with its physical and cultural features; is a place that has carried some values from Istanbul's past to the present day. This district has its unique character; with its monumental structures, examples of civil architecture, and historical past. It is all a memory space. This study, according to a systematic, it is aimed to explain the subject theoretically, examine it based on a specific example, and develop solutions proposals. For this, the study first started with terminology, the relationship between memory and space was revealed depending on various processes. Balat was examined depending on the spatial components of urban memory, and various suggestions were tried to be put forward.

Keywords: *Memory, Place, Place of Memory, Urban Memory, Balat, Palimpsest*

1. GİRİŞ

Toplumlar, kültür birikimlerine bağlı olarak oluşur ve bu birikimlerin artmasına koşut olarak gelişirler. Bu birikimler, aynı zamanda toplumların belleğini oluştururlar. Bu bağlamda geçmişle gelecek arasında bir köprü işlevi gören bellek, çok boyutlu bir içeriğe sahiptir ve çeşitli disiplinlerin ilgi alanındadır. Bu özelliğine bağlı olarak çeşitli bellek türlerinden bahsedilmektedir. Çalışmada, bellek konusu değişik boyutlarıyla ele alınmış ve kavramlar temelinde açıklanmıştır.

Geçmişten kalan birikimlerin en belirgin olanı yapılar ve mekânlardır; bunlar, belleğin oluşumunda bağlamı oluştururlar. Mekânlar, geçmişin somut izlerini taşırlar ve içerdiği imgeler üzerinden anımsanırlar. Mekânı oluşturan bileşenlerin çeşitli özellikleri duyumlar ile kavrandığında, birey bunları kendi zihinsel süreçleri içinde değerlendirerek birtakım yargılara varır ve mekânı algılar. Bu algısal süreçte, fiziksel yapı yanında çeşitli sosyal, kültürel ve psikolojik etmenler etkili olur. Bu nedenle, çeşitli mekânlara ve kente ilişkin imgenin nasıl inşa edildiğini ve geri planını anlamak önemlidir.

Mimari ve kentsel boyuttaki mekânları etkili ve çekici kılan, insanları ya da toplumları etkileyebilecek bir yaşam öyküsüne sahip olmalarıdır. Bu bağlamda, kentsel ve mimari mekânlar, kültür birikimini yansıtmaları nedeniyle başta anı değeri olmak üzere tarihsel, belgesel ve estetik değer içerirler; taşıdıkları değerlere bağlı olarak korunduklarında varlıklarını sürdürebilirler. Bu nedenle, mimari yapılar ve oluşturdukları kentsel çevreler, aynı zamanda bir kentte geçmişle bağlantı kurmanın aracısıdırlar ve kültürel miras olarak sonraki kuşaklara aktarılırlar. Başka bir anlatımla, yapıların ve kentsel mekanların bellekteki izleri mimari ve kentsel belleği oluştururlar.

Bu çalışmada Balat semti özelinde bellek-mekân ilişkisi ortaya konmaya çalışılmıştır. Balat, hem fiziksel hem de taşıdığı kültürel özelliklerle İstanbul'un geçmişine ilişkin birtakım değerlerini günümüze kadar taşımış, kendine özgü karakteri olan tarihi bir mekândır. Bu karakter yüzyıllara bağlı olarak, çeşitli dönemlerde oluşmuştur. Tarihsel geçmişi, yerleşim dokusu, anıtsal yapıları ve sivil mimari örnekleri ile Balat, bir bellek mekânıdır. Gerek kent siluetine katkısı, gerekse tarihi yapısına bağlı değerler içermesi Balat'ın önemini ortaya koymaktadır. Kısacası Balat, fiziksel bir sürekliliğin yaşandığı, eski birikimler üzerine eklenerek gelişen ve katmanlardan oluşan bir yerleşmedir. Kentsel belleğin üreticisi olan bu durum palimpsest olarak nitelenmektedir. Bu kavram aynı zamanda tarihsel süreçte oluşan belleği de ifade etmektedir. Bu belleğin korunması, yaşatılması önemlidir. Bu amaçla, Balat'ın genel karakterini ve belleğini yansıtan her türlü değeri koruyacak, yani sosyo-kültürel, ekonomik ve fiziksel yıpranmayı durduracak ve çeşitli potansiyelleri değerlendirecek ve geliştirecek önlemler almak gerekir.

Amaç

Bu çalışma ile mimari ve kentsel belleğin kültürel süreklilik bakımından öneminin ortaya konması ve bir sistematik içerisinde çözüm önerileri geliştirilmesini amaçlamaktadır. Bu amaçla, kentsel alanın tarihsel süreçteki değişiminin izleri araştırılarak farklı katmanlara ilişkin saptamalarla mimari ve kentsel bellek ilişkisi irdelenmektedir. Bu bağlamda, bellek mekan ilişkisinin tarihsel süreçte, oluşumundan günümüze kadar yaşayan bir kent dokusu olan Balat semti üzerinden değerlendirilmesi yapılmıştır. Balat'ın fiziksel ve sosyal dokusunun kentsel ve toplumsal bellekteki yansımaları incelenmiş ve çalışmanın teorik kurgusu bu ilişki temelinde şekillendirilmiştir.

Yöntem

Araştırma, mevcut kaynakların taranması ve yerinde yapılan tespitler üzerinden yürütülmüştür. Öncelikle konuyla ilgili literatür taraması yapılmış; psikoloji, sosyoloji ve mimarlık alanındaki çalışmalar incelenmiş ve daha önce yapılan çalışmalar araştırılmıştır. Teorik araştırmalar, Balat'ta gözlem yoluyla yapılan incelemeler sonucu elde edilen verilerle ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda bu makale, literatür taraması ve araştırma-geliştirme türünden bir çalışmadır.

Çalışmaya öncelikle ilgili kavramların açıklanması ile başlanmış, mekân bellek ilişkisi ortaya konmuş ve Balat semti özelinde konu incelenmiştir. Balat çeşitli dönemleri yaşamış, birçok katmanı barındıran bir bellek mekanı olduğu için, kent belleğinin mekânsal bileşenleri olan "doğal çevre öğeleri", "yapılı çevre öğeleri" ve "toplumsal çevre öğeleri" alt başlıklarında analizleri yapılmış ve sonuçta ortaya çıkan bulgulara bağlı olarak Balat'a ilişkin çeşitli öneriler ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. BELLEK VE BELLEK-MEKAN İLİŞKİSİ

Toplumlar, kültürel birikimlere bağlı olarak oluşur ve gelişirler. Bu birikimler , aynı zamanda toplumların belleğini oluştururlar. Hançerlioğlu (2016) belleği geçmişi muhafaza etme ve tekrardan ortaya çıkarma yetisi olarak tanımlamıştır (Hançerlioğlu, 2016). Bellek, insanlar ve giderek toplumlar için en temel yaşamsal işlevlerden biridir ve zaman ve mekan bütünlüğüne bağlı olarak oluşur. Dış dünyayı anlamak, bilmek ve deneyimlemek için duyum ve algı gibi bilişsel süreçlere ihtiyaç duyulur. Bu süreç, dış dünyadan uyaranların duyu organları vasıtasıyla alınması, beyinde işlenmesi, yorumlanması ve karar verilmesi işlemlerinden oluşur.

Bellek pek çok etmenin etkisi altında oluştuğu için çok boyutludur ve çeşitli disiplinlerin ilgi alanındadır. Doğal olarak her disiplin konuya kendi perspektifinden yaklaşmış ve bu konuda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bilişsel psikolojide belleğin beynin fizyolojik yapısı ve insan psikolojisiyle ilişkili olduğu varsayılır ve tarihsel bağlam ve kültürle ilişkisi kurulmaz. Oysa belleğin işleyişinde dış koşullar, yani fiziksel bağlam ve kültürel koşullar da etkilidir. Başka bir anlatımla belleğin nörolojik boyutu önemlidir; bilgileri aktif bir şekilde yapılandırır, eklemeler ve çıkarmalar yapar; ancak bu yapılanmada kültürün etkinliği büyük ölçüde belirleyici olur. Bu nedenle bellek konusunu çok boyutlu yaklaşımla ele almak gerekir.

Bellek zamanın akışı içinde herhangi bir ana bağlı olarak oluşur ve süreç içerisinde çeşitli dönemlerdeki yaşanmışlıkların ara kesitinde ortaya çıkar. 'Bilinç demek, bellek demektir' diyen Bergson, sürekli sarılan bir yumağa benzettiği yaşamda üst üste eklemelerle kişinin belleğinin oluştuğuna vurgu yapmaktadır (Bergson,1998;11). Mekân belleğin biçimlenmesinde bağlamı oluşturur ve yer (locus) görevi görür. Anıların korunması, ortak düşüncenin oluşması ve temsili için uygun koşulları sağlayan mekan, somut olgular yanında soyut olguları da barındırır. Yani, somut etkinliklere ortam oluşturduğu kadar duyguları harekete geçirici etkide de bulunabilirler. Başka bir anlatımla mekanlar, geçmişten kalan birikimlerin en belirgin olanıdır; geçmişin somut izlerini taşırlar ve içerdiği imgeler üzerinden anımsanırlar.

Bellek bireye bağlı olarak oluştuğu için bireysel bellek kavramından söz edilir. Bireysel bellek yaşamsal deneyimlerin kaydedilmesiyle oluşur ve biçimlenir. Bireyin yaşadıklarına bağlı olarak belleğine yerleşen anılar, bulunduğu toplum ve çevreyle yakından ilişkilidir. Çünkü, İnsan bireydir ancak üyesi olduğu toplumun ve çevrenin de bir parçasıdır. Assmann(2018) bireysel belleğin, bireyin toplumsal unsurlardan çıkardığı detaylarla oluştuğunu ve sosyalizasyon sürecine bağlı olarak geliştiğini ileri sürer:

> Bellek, insanın sosyalizasyon sürecinde oluşur. Evet, bellek her zaman bireye aittir. Ama bellek toplumsal olarak belirlenir (…) Bellek canlıdır ve sürekli iletişim içinde varlığını sürdürür, bu alışveriş duraksarsa ve alışveriş içinde olunan gerçekliğin çerçevesi değişir ya da kaybolursa unutma ortaya çıkar. İnsan sadece alışveriş içinde olduğu ve ortak belleğin çerçevesi içine yerleştirebildiği şeyleri hatırlar (Assmann, 2018).

Toplumsal bellek veya diğer adıyla **kolektif bellek** toplumların geçmişinden günümüze kadar olan süreçte üretilen belleği ve bilgi dağarcığını vurgulayan bir kavramdır. Diğer yandan, toplumsal bellek kavramı genel olarak kültür kavramını çağrıştırır. Bu nedenle, toplumsal bellek, tarihsel süreçte oluşan kültürel birikimlerin (yazılı ve yazısız hukuk kuralları, yaşam biçimleri, yapı üretim biçimleri vb.) bir arşivi olarak düşünülebilir ve bu birikimlerin sonraki kuşaklara aktarılmasıyla anlam kazanır. Başka bir anlatımla, bu tarihsel süreçte yaşanan olaylar ve durumlar çeşitli biçimlerde toplumun hafızasında depolanır ve geçmişle günümüz arasında bir köprü işlevi görür. "Toplumsal bellek kavramı ilk kez 1925'te Maurice Halbwachs (1877-1945) tarafından kullanılmıştır. Halbwachs, belleğin bireysel niteliğine karşın, yer aldığı sosyal bağlamdaki ilişkilere bağlı olarak biçimlendiğini ve her toplumsal belleğin de bir mekânsal bağlamın içerisinde şekillendiğini ileri sürer. (Halbwachs, 1992).

İnsanlar yaşamlarını sürdürdüğü çevre ile devamlı olarak etkileşim halindedir ve bu etkileşim **bellek ve mekan ilişkisi**ni başlatır. Bellek ve mekânla ilgili birçok beyin mekanizması birbiriyle etkileşim halindedir ve bu mekanizmalar belleğin mekân algısına, mekân algısının ise hatırlamaya yardımcı olduğu iki yönlü bir yol oluşturur. Bu bağlamda mekân-birey ilişkisinde, geçmişte belleğe kaydedilen ve kalıcı bellekte yer edinen imgeler, bireysel özellikler yanında fiziksel ve sosyal çevreye ilişkin etmenlere bağlı olarak oluşur. Bu süreçte, farklı duyu sistemlerinin hiçbiri tek başına çalışmaz, çeşitli zaman aralıkları içinde birbiriyle etkileşime girer ve belleği de içeren bir sentez gerçekleşir. Bellek ve mekânsal yetenekler birbirini destekler. Bellek mekân algısının oluşturulma sürecinin ayrılmaz bir parçasıyken, mekân da anıların depolanıp erişildiği bir çeşit arşiv görevi görür. Beyinin bellek-mekân bağlantısı ise paylaşımlı bir nöral altyapıya dayanır. Bellek sistemimize depolanmış bilginin büyük bir kısmı mekânsaldır. (Groh, 2017).

Mekânsal algı, bireyin bir yer ya da mekân içindeki deneyimlerine bağlı olarak ortaya çıkan bir bilişsel süreçtir; algılama ve hatırlama üzerine temellenir ve insan çevre ilişkisinin en önemli mekanizmasını oluşturur. Mekanın algılanması duyumsal ve zihinsel süreçlere bağlı olarak gerçekleşir. Mekanın algılanması sürecinde, bireyin yaşamı boyunca edindiği zihinsel ve deneysel edinimlere ilişkin bir çağrışım elde etmesine neden olan uyaranlar mekanın bellekte bıraktığı izlere karşılık gelmektedir. Nesneler ya da kavramlar arasında bağlam kurmaya yarayan tüm sosyal göstergeler, bellekte gerçekleştirilen 'geri çağırma'/ 'hatırlama' işlemlerini kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla bellekte geri çağrışımı sağlayan tüm izler, çevreden alınan duyumun, imgelemin ve bellekteki tüm birikimlerin sentezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte, bireylerin kültürel yapısı, yaşam biçimi, kişisel özellikleri gibi çeşitli değişkenler etkili olur. Bu yüzden mekanı deneyimleyenlerin her birinin algılaması ve yargısı farklılık gösterebilir.

Mekânsal bellek, mekânla ilgili duyum - algılama – kodlama sürecinde oluşan öğrenme, deneyimleme ve anılara ilişkin süreçler yanında, mekânın bağlamı (ortam özellikleri) ve yaşantısının birlikte kaydedilmesine bağlı olarak oluşur. Başka bir anlatımla, bireyin mekânsal belleği, yaşanmışlık-

-lara ve anılara bağlı olarak oluşur ve bu süreçte mekana karşı aidiyet duygusu da gelişir. İzleyici tarafından algılanan mekan deneyimlenerek belleğe kodlanır. Kodlama işlemi kişinin duyum ve deneyimlerine göre kısa yahut uzun süreli bellek olarak göstergeler üzerinden mekânsal belleğe dönüşür. Belleğe kodlanan mekan, kullanıcısı tarafından zihinde imgeye dönüştürülerek aidiyet kazanır(Çakır ve Gönül, 2015:89). Kişinin belleğinde yer eden mekânsal verilerin niteliğini fiziksel yapı yanında çeşitli sosyal, kültürel, psikolojik etmenler belirler. Özak ve Gökmen'e göre; mekânın ya da mekâna ilişkin bir verinin bellekte tutulması, kişilerin duyusal ve algısal süreç boyunca mekânla kurulan ilişkinin boyutuna ve niteliğine göre değişkenlik gösterir. Mekânlar bireylere ne ölçüde bağlamsal veri içeren ögeler sunuyorsa o ölçüde kalıcı olurlar. Anılarla, deneyimlerle, algılarla, duyumlarla desteklenmiş bir mekân bellekte ilişkilendirilir, eşleştirilir, yönlendirilir, karşılaştırılır ve kodlanır (Özak ve Gökmen, 2009). Gerçekleşen bu süreç, uzun süreli belleğe geçiş süreci olarak adlandırılabilir. Uzun süreli belleğe kaydedilen ögeler, kişilerin hayatlarının sonraki dönemlerinde tekrar geri çağrılmak ve hatırlanmak üzere bellekteki varlıklarını sürdürürler.

Mekansal bellek göstergelerine ilişkin değişkenleri Çakır ve Gönül(2015) şöyle sıralar:

- Tarihsel ve kültürel değer
- Özgünlük ve enderlik değeri
- Estetik ve sanatsal değer
- Anı değeri ve kullanım sürekliliği
- Teknik ve teknolojik değer (Çakır ve Gönül,2015).

Toplumların yarattıkları fiziksel çevreler, tarihin belirli dönemlerindeki kültür birikimlerine bağlı olarak oluşur ve bir miras olarak sonraki kuşaklara aktarılırlar. Tarihsel süreçte üretilen yapılar inşa edildikleri dönemin sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik özelliklerine ilişkin pek çok veriyi barındırırlar. Bu nedenle, üretildiği kültüre ve yapıldığı döneme ışık tutan bir belge niteliğindedirler ve belleği oluştururlar. Bir yapı sahip olduğu özellikleriyle korunduğunda özgünlük ve enderlik niteliği ortaya çıkar. Üretildiği dönemin tasarım yaklaşımları ve sanatsal niteliklerini yansıtan tarihi yapılar sanatsal ve estetik değerler içerirler mekânsal belleği oluştururlar. Her birey ya da topluluğun geçmişte belirli yapılarla bütünleşen anıları vardır. Bunlar anı değeri oluştururlar. Yapıların kullanım sürekliliği bu mekanların korunmasını sağladığı gibi mekânsal belleğin de canlı ve dinamik tutulmasını sağlarlar. Tarihi yapılar, aynı zamanda üretildikleri dönemin üretim tekniği ve malzeme bilgisini de yansıtırlar ve belleğin göstergelerini de bu bilgiler oluşturur. Tarihi yapıların mekânsal bellek olarak değerlendirilmesinde mimari ve yapısal göstergelerden hareket edilmesi gerekir.

Bellek mekanları, belirli yerlerin, nesnelerin ve olayların kişi ve gruplar için özel bir öneme sahip olduğunu vurgular. Bu mekanlar belleğin korunduğu ve aktarıldığı mekanlardır. Bellek mekanları kavramı Fransız tarihçi Pierre Nora tarafından ortaya atılmıştır. Pierre Nora bellek mekanını; insanların iradesiyle ya da zamanın işleyişiyle herhangi bir topluluğun ortak hafızasına ait simgesel öğe haline getirdiği maddi ya da fikri düzendeki her anlamlı birim olarak açıklamıştır (Erkan,2024; 13). Bellek mekanlarının asıl varlık sebebi, zamanı durdurmak, unutma işini engellemek, nesnelerin durumunu tespit etmek, ölümü ölümsüzleştirmek, somut olmayanı somutlaştırmak ise bellek mekanları sürekli dönüşüme açık olarak yaşarlar. Mekanın fiziksel ve işlevsel nitelikleri, çeşitli etkinlikler ve etkileşim için zemin oluşturur. Bu mekanlar, insanlar için yarattıkları anlama bağlı olarak fiziksel ve sosyal anlamda devamlılığı sağlarlar. Başka bir anlatımla, bellek mekânları kavramı, genel anlamda her türlü etkinliğin bireysel ya da toplumsal olarak sürdürüldüğü mekânlarla ilgilidir; ancak dar anlamda, anma eylemlerinin gerçekleştirildiği mekânları ifade eder. Bellek mekânlarını, "insan topluluklarının resmi eylemlerde "grubun beraberlik duygusunun ve bireyselliğinin temelini oluşturan, geçmişe bağlı ortak bir bilgiyi anlatmasına aracılık eden yerler" olarak da tanımlanmaktadır (Assmann ve Czaplicka, J., 1995; Winter, 2015). Bu türden mekânlara giden grup, olaya daha evvel yüklenmiş olan anlamları taşımakla kalmaz, yeni manalar da yükler. Pierre Nora, "bellek mekânları" terimini farklı metinlerde, efsanelerden hikâyelere ve kavramlara kadar genişletmiştir (Winter, 2015).

Bellek mekânları, çok farklı düzeylerdeki birikimler üzerinden işler ve toplumsal yaşamın pek çok kesimine dokunur. Bu mekanlar pitoresk ve estetik değerler yanında kültürel ve simgesel değerleri de içerirler. Bir mekânın tarihsel bakımdan önem kazanması, insanların belleğinde yer eden bir işaret noktası olma düzeyiyle ilişkilidir. Bellek mekânlarını etkili ve çekici kılan, insanları ya da toplumları etkileyebilecek bir yaşam öyküsüne sahip olmalarıdır.

Bu mekânlarda gerçekleştirilen anma eylemi, geniş kitlelerin, hatırlanan olayın anlamlı olduğuna ve manevi bir mesaj içerdiğine ikna edilmesinden kaynaklanan bir eylemdir. Bellek mekânları iletilen mesajları somutlaştırır. Bellek mekânlarıyla alakalı belirleyici şey, bu mekânlar sadece travmatik bir durumla karşı karşıya kalanlarda değil, bu durumdan çok daha sonra gelen kuşaklar için de referans noktası meydana getirirler. Bellek mekânları insanların "tarihin bir anlam taşıdığına dair" inançlarını doğruladıkları yerlerdir (Winter, 2015).
Bu tür mekânlar eski çağlarda ve ortaçağda da yaygındır. Günümüzde kutsallık, müzeler ve sergiler gibi anma mekânlarında muhafaza edilir hale gelmiştir; anma mekânları modernitenin kiliseleri ve katedralleridir artık; anma törenlerine yirminci yüzyılda güç veren ve zengin bir form çeşitliliği katan, işte bu kamusal ile özelin; "makro-tarihsel " ile "mikro-tarihselin" kesişimidir. Ancak bu süreçlerin karmaşık olması, bellek mekânlarının her zaman anma etkinliklerinin odak noktası olmadığı anlamına gelir (Winter, 2015).
Bellek Mekanları şöyle sıralanabilir:

- Dini Yapılar
- Eğitim Yapıları
- Kültür Yapıları
- Alışveriş Yapıları
- Kafe ve Restoranlar
- Konaklama Yapıları
- Ulaşım Yapıları
- Park ve Bahçeler
- Deniz Sahili
- Meydanlar vb.
- Belli bir dönemin tanığı olan her şey

Bu ve benzeri mekanlar, kent belleğinin canlı tutulmasını sağlarlar. İnsanlar bu mekanlar aracılığıyla kendi yaşam hikayeleriyle bağlantı kurarlar.

Üretilmiş her yapı, üstlendiği işlevlere göre, farklı içeriğe sahip olur, biçimlenir ve değişik kimlikler alırlar. Bu kimlikler dinsel, anıtsal, kültürel vb. temelli işlevlere bağlı olarak oluşur. Bir meydan, bir sokak, eski ve özellikli bir ev, tarihi bir yapı; bir dağ, tepe; ulu bir çınar, belirli bir dönemin tanıklarıdır; bireylerin, giderek toplumun belleğini oluştururlar. Bu bağlamda, kentsel ve mimari mekânlar, kültür birikimini yansıtmaları nedeniyle başta anı değeri olmak üzere tarihsel, belgesel ve estetik değer içerirler; taşıdıkları değerlere bağlı olarak korunduklarında varlıklarını sürdürebilirler. Mimari yapılar ve oluşturdukları kentsel çevrelerin izleri mimari ve kentsel bellek'in de kaynağını oluştururlar. Bu varlıklar üretildiği dönemin toplumsal, ekonomik, kültürel, teknolojik yönlerinin yanı sıra sosyokültürel anlayışlarını, inançlarını ve beğenilerini de yansıtırlar. Diğer yandan, bu mekânların işlevsel yanları yanında simgesel yanları da vardır ve bunlar insanlar tarafından yüklenen anlam ve bağlılıklarla bağlı olarak fiziksel ve sosyal anlamda sürekliliği sağlarlar.

Kentsel bellek, bir kentin geçmişini, kültürel birikimini, mimarisini ifade eder ve toplumsal yaşantının izlerini barındırır ; bu birikimlere bağlı olarak da varlığını sürdürür. Bu nedenle, mimari yapılar ve oluşturdukları kentsel çevreler, aynı zamanda bir kentte geçmişle bağlantı kurmanın aracısıdırlar ve kültürel miras olarak sonraki kuşaklara aktarılırlar. Kent mekanları, aynı zamanda, kent sakinlerinin yaşama yükledikleri anlama bağlı olarak oraları sahiplendikleri, mekanlar üzerinden kendilerine aidiyet ve prestij sağlamaya yönelik ontolojik dayanaklar buldukları yerlerdir.

Bu konuya ilişkin olarak Aldo Rossi "Şehrin Mimarisi" adlı çalışmasında kenti ortaya çıkaran mimariyi, "mekânlar üzerinden üretilen kent belleğinin bir dilimi" olarak açıklar (Rossi, 2006). Kente dair tüm imgeler, kentin kendisini ve belleğini içinde tutmasının yanı sıra toplum içindeki sosyal örüntüyü de mekânsal haliyle gözlemlenebilir hale getirir. Nitekim Rossi'nin belirttiği gibi işleyen bir köke sahiptir ve mekânlar yaratıldıktan sonra zamanla "genius logi" olarak ifade edilen mekâna has bir tinin varlığıyla bütünleşir. "Mekânın ruhu" olarak tanımlanan bu öz, Rossi'ye göre kenti yaşayan bir organizmaya dönüştürür. Mekân, kendi özünün içeren anlamını besler ve tinsel bir anlam edinir. Bu bağlamda Rossi'nin yorumuyla; dinamik bir yapı olarak kent ve mimari, belleğin öznesidir. Dolayısıyla kent ve mimarlık kavramlarıyla birlikte düşünülen kolektif belleğin yanı sıra kentin kendisinin de bir belleğe sahip olduğu düşüncesinden hareketle; kenti kendisine özgü olarak edindiği bu bellek "kentsel bellek" olarak ifade edilir (Tan Metreş, 2016).

Kentler, tarihsel süreçte fiziksel bir sürekliliğin yaşandığı, eski birikimler üzerine eklenerek gelişen ve katmanlardan oluşan yerleşmelerdir. Kentsel belleğin üreticisi olan bu durumu palimpsest olarak nitelenmek olasıdır. Meydan Larousse (1970)'da palimpsest kavramı, 'palimpsestus'tan hareketle, "üzerindeki ilk metin kazınarak, yerine yeni bir metin yazılmış parşömen el yazması" olarak tanımlanmıştır. Burada, eski yazı silinip yeni yazı yazılsa da eski yazının izleri kalmaktadır. Buradan hareketle katmanlardan oluşan ve dönüştürülen yerleşmeleri ve yapıları ifade etmek için de bu kavram kullanılmaktadır. Bu kavram aynı zamanda tarihsel süreçte oluşan belleği de ifade etmektedir. Tarihsel süreçte oluşan bu belleğin korunması ve yaşatılması önemlidir.

3. BALAT

3.1. Balat'ın Tarihsel Süreçteki Gelişimi

Tarihi İstanbul'un fiziksel yapısını biçimlendiren en önemli öğelerinden biri olan Haliç'in alt bölgelerinden birini oluşturan ve güney kıyısında kurulan Balat, günümüzde Fatih İlçesi sınırları içinde yer almaktadır. Balat semti, oluşumundan günümüze dek çeşitli dönemlerdeki farklı değişkenlere ve koşullara bağlı olarak biçimlenmiş ve değişmiştir. Bu değişimi hem kentin demografik dokusunda, hem sosyo-ekonomik yapısında hem de yerleşme dokusu, sokak düzeni ve konut tipinde görmek olasıdır.

"Tarihi Yarımada'da Fener ile Ayvansaray arasında yer alan ve Haliç kıyısında sahil sınırlarının arkasından iç kısımlara doğru yükselen Balat Semti, yaklaşık olarak Esnaf Loncası caddesinden başlayıp, bir zamanlar Kantemir Sarayı'nın içinde yer aldığı bahçeye kadar uzanır (Özbilge, 2018)." (Resim 1).

Balat şehrinin ismi, muhtemelen "palation" (saray) sözcüğünün değişmiş halidir ve surlardaki Blakhernai Sarayı'na yakınlığı sebebiyle semt bu isimle tanınmıştır (Ortaylı,2007),(Türkün,2016).

> Balat'ın yerleşime açılmasını ilk çağlara kadar götüren görüşler olsa da, ilk yerleşime ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Roma İmparatorluğu döneminde Haliç boyunca surların dışında limanla ilişkili olarak dağınık yerleşmeler oluşmuştur… Balat semti de, Doğu Roma İmparatorluğunun surları genişletmesine kadar geçen süre içerisinde merkezin dışında kalan bir yerleşim yeri olmuştur. Doğu Roma İmparatorluğunun surları Blaherna'yı içine alacak kadar genişletmesiyle Balat çevresi yerleşim yeri içinde bulunmuştur (Yenen ve Yücetürk, 2004).

"İstanbul' un fethinden sonra gelen Türkler, Bizans'tan kalan Rumlar ve Musevilerle birlikte yaşamaya başlarlar. Sonra bunlara Ermeniler ve ülkenin diğer cemaatleri de katılırlar (Özbilge, 2018)" Osmanlı kentinde, Müslüman ve gayrimüslim cemaatler, kendi mahallelerinde mescit, kilise veya sinagog etrafında yani dini mekanların etrafında yerleşmişlerdir. Bu bağlamda Balat semti de bir Yahudi Mahallesi olarak oluşmuş ve gelişmiştir.

Yahudilerin Balat bölgesinde yerleşimi Bizans İmpartorluğuna kadar dayanmaktadır. İstanbul fethedildikten sonra Fatih Sultan Mehmed'in yerleştirme politikasına bağlı olarak Makedonya'dan İstanbul'a gelen Yahudiler sırasıyla İspanya, Portekiz ve İtalyadan sürgün edilen Museviler Hasköy ve Balat'a yerleştirilmiştir. 15. Yüzyılın sonunda Yahudilerin semti haline gelmiş olan balatta çokça sinagog Yahudilerin geldikleri yerlerin adını taşımaktadır. 16.yy'da mahalle adları semt ismine dönüşerek Karabaş ve Molla Aşki mahallelerini de içine almıştır. 17. Yüzyıl itibariyle çoğunlukla Bizans Yahudilerinin yaşadığı Balat'a diğer Yahudi gruplarının katılması ile beraber etkili bir cemaat oluşmuş ve zaman içinde cemaatler birbine karışmıştır (Akın, 1994),(Akın, 2016). Sonraki yıllarda Müslümanlar da semte yerleşmeye başlamış ve camiler, mescitler ve tekkeler kurulmuştur karışmıştır.

Kuban (1996) şu bilgileri verir: Yahudiler, Bizans döneminden beri Sirkecide yaşıyorlardı. II. Mehmet'in vakfiyesinde, Sirkeci'den Balat'a kadar Haliç kıyılarında 13 Yahudi yerleşmesi bulunduğu yazılıdır. Yahudiler en yoğun olarak Bahçekapı'da (Cıfıt (Yahudi) Kapısı) oturuyordu. Yeni Cami'nin yapımı sırasında çoğunun dükkânı ve evi istimlak edilmişti. Yeni Cami inşaatı tamamlandıktan sonra Eminönü'nde oturan Yahudilerin hepsi başka Yahudi mahallelerine, özellikle de Balat ve Hasköy'e nakledilmişti (Kuban, 1996).

Resim 1: *Balat Semti Dokusu ve Yerleşim Sınırları (Kaynak: İBB Arşivi, 2019)*

Bu gelişmelere bağlı olarak Balat daha da gelişmiştir. Balat 17.yüzyılda en önemli ve parlak zamanını yaşamıştır. 18. Yüzyıla gelindiğinde ise Balat önemini günden güne kaybetmiştir. "Bu değişimin nedenleri arasında, bölgeyi etkileyen, Haliç Kıyılarındaki ticari canlılığın azalması, 1894 depremi; 18.ve 19.yüzyıllarda ardı ardına çıkan yangınlar; Hasköy, Ortaköy ve Kuzguncuk ve özellikle de Galata ve Pera'nın daha nitelikli yerleşme alanları olarak çekiciliği sayılabilir (Akın,2016)."

Balat'ın sahil şeritinde iskele etrafında şekillenen imalathaneler, depolar, kereste dükkanları, değirmen gibi yapılar; sur içinde hamam, cami, sinagog gibi anıtsal yapılarla birlikte dar sokaklarda konumlanan iki-üç katlı ahşap evlerden oluşan kent dokusu çıkan yangınlardan büyük düzeyde etkilenmiştir. "Birbirini kesen yapı adaları, birbirine paralel olarak uzanan sokaklar ve iskeleye doğru açılan kıyıya dik akslar bu alanın değişmez özelliğidir. Buna karşın üst kesimlere, örneğin Kasturya bölgesine doğru çıkıldığında, bu düzenin değiştiği ve burada geleneksel kent dokusuna uygun, az yoğun ve yeşili bol bir yerleşim bulunduğu gözlenmektedir (Akın,2016)."

19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Haliç kıyılarına önce devlet fabrikalarının, ardından da her tür atölye / imalathane ve mezbahanın gelmesi sahil kesiminin farklı bir karaktere bürünmesine neden olmuştur. Ayrıca Balat sahilinde kıyı çizgisinin değişimi de rol oynamaktadır. 1894 depreminden sonra yıkılan yapıların molozları sahilin doldurulmasında kullanılmıştır. 1936-1951 yılları arasında Henri Prost'a yaptırılan planda Haliç bir sanayi kenti olarak öngörülmüş ve sanayi atıkları nedeniyle de giderek önemli ölçüde kirlenmiştir. 1984-1986 yılları arasında Haliç'in temizlenmesi amacıyla başlatılan çalışmalar çerçevesinde, kıyıda oluşan geleneksel dokuyu ortadan kaldıran yıkımlar yapılmıştır. Eminönü'nde Yemiş İskelesi'nden itibaren tüm Haliç sahili boyunca sürdürülen bu faaliyetlerden Balat'ın kıyı kesimi de nasibini almış, değerleri gözetilmeksizin temizlenen sur dışındaki tarihi yapılar ve kentsel oluşum yerini tanımsız geniş park alanlarına bırakmıştır (Akın,2016).

Resim 2: *Balat Semt Silueti (Kaynak: İBB Arşivi, 2019)*

3.2. Balat'ta Kent Belleğinin Mekânsal Bileşenleri

Kentsel mekânın biçimlenmesine bağlı olarak ortaya çıkan yapılı çevreler, kentlinin yaşam pratikleriyle doğrudan ilişkilidir. Kentsel mekânın kimliği ya da karakteri de, bu süreçte, çeşitli yapısal ve soyut unsurlar tarafından belirlenmektedir. Başka bir anlatımla, kentsel bellek, kent mekânında zamana yayılı bir süreç içerisinde, kentsel mekânların çeşitli niteliklerine ve insan-mekân etkileşimine bağlı olarak oluşur. Bu bağlamda, kentsel belleği kentteki yaşam, sosyal ilişkiler ve kültür bağlamında düşünmek gerekir.

Kentsel çevreler, gerek bireysel, gerekse toplumsal belleğin üretilmesinde etkili olan ve kentsel bellek olarak da adlandırılan mekânsal belleğin oluşmasını sağlayan fiziki tabanı oluştururlar. Kentlilerin hem bireysel hem de toplumsal olarak bir değerler kümesiyle özdeşleştirdiği ve imgesel bir yargıya ulaştığı kentsel mekân öğelerini ortaya koymak önemlidir. Bir kent, kentsel mekânın niteliğine ve bu niteliklerin kentlinin belleğinde bıraktığı ize bağlı olarak değerlendirilebilir. Bu mekânlar, kültürel ve sosyo-ekonomik durumlar ile tarihsel süreçte yaşananlara ilişkin hafızayı oluştururlar. Diğer yandan, bu mekânlar yerel kimliğin ve toplumsal özelliklerin bir yansımasıdırlar. Kentsel mekânların, kentin belleğini oluşturmanın yanı sıra eğitici bir işlevleri de vardır. Kısaca, kentsel mekânlar kendine özgü kültürel, sosyal, ekonomik ve tarihsel özellikleri ile bir bütünlük içerisinde kentlilerin belleğinde yer edinirler. Bu mekânlar, kent kimliği ve belleğini üreten öğeler olmanın yanında, kentsel bellekteki anlamlarının da anlaşılmasına yol açarlar. Kentsel belleği oluşturan öğeleri; doğal çevre öğeleri, yapılı çevre öğeleri ve toplumsal çevre öğeleri olarak üç ana başlık altında incelemek olasıdır; Balat semtini de bu öğeler bağlamında incelemek gerekir.

3.2.1. Doğal Çevre Öğeleri

Bir kentin belleğini oluşturan en önemli öğeler doğal ve kültürel çevre öğelerdir. Doğal çevre öğeleri, coğrafi konum, topoğrafik, yapı, iklim, flora(bitki örtüsü)- fauna (hayvan türleri) ve su öğesidir. Balat, Haliç'in güney kıyısında konumlanmış olan ve günümüzde Fatih ilçesinin sınırları içinde kalan bir semttir. Yerleşmenin tarihsel süreç içinde oluşması ve biçimlenmesinde, su ve topoğrafik yapı temel belirleyici olmuştur. Balat'tan bahsedildiğinde, kentlilerin belleğinde, bir kıyı kentsel mekânı olması ve kıyıdan uzaklaştıkça artan bir eğimle kendini gösteren topoğrafik yapısı yer edinir. Bu durumu semtin siluetinde açıklıkla görmek mümkündür (Resim 2).

3.2.2. Yapılı Çevre Öğeleri

Bir yerin karakterinin ve yapılaşmış çevre özelliklerinin oluşumunda temel belirleyici olan yerin sahip olduğu doğal yapıdır. Yerleşme bu doğal yapıya bağlı olarak oluşur ve biçimlenir. Bölgenin en çarpıcı özelliği, kıyı bağlantılı oluşu ve kıyıdan uzaklaştıkça eğimin arttığı bir özellik arz eden topoğrafyasıdır.

Surlar ile iç kesimin bağlantısı Balat kapısı tarafından sağlanmaktadır. Balat Kapısı'nın ardındaki bölge Balat'ın en mühim yerleşme alanıydı. Kapıdan girildiği zaman semtin ticari merkezine ulaşım sağlanabilmekteydi. Buradaki esnafların çoğunluğunu Yahudi esnaflar oluşturmaktaydı. Ayrıca diğer topluluklar da ticaret ve zanaat işleriyle uğraşmaktaydı (Akın, 2016)

Balat'ın yerleşme dokusunu, yapılaşmayı ve yol düzenini bu topoğrafik yapı ve su öğesi belirlemiştir. Balat bölgesi, topoğrafyanın özelliklerini taşısa da,19. Yüzyılda çıkan yangınların ardından, ızgara sistemine bağlı yapılaşma düzenine geçilmiştir. Eğimin dik olduğu yerlerde sistemi bozmamak için yollar ya dik eğimlerle ya da merdivenlerle çözülmüştür. Bu özellikler Balat'ın kent kimliğinin oluşumunda da etkili olmuştur. Doğal yapıyla uyumlu olarak gelişen yapılaşma ve yapılaşmanın biçimlendirdiği silüet, Balat'ı özgün kılan karakterinin oluşmasına yol açmıştır. Diğer yandan, doğal yapı, bölgedeki kentsel işlevlerin konumlanmalarında belirleyici olmuştur. Ticaret alanları kıyıya yakın ve ilişkili olarak konumlanırken eğimli alanlarda ise, konut ve diğer işlevsel alanlar yerleşmiştir. Sonuç olarak, bölgenin doğal özellikleri ve bu özelliklere bağlı işlevsel dağılım ve yapısal biçimlenme Balat'ın kentsel kimliğini oluşturmuş ve buna koşut olarak kentsel bellek ortaya çıkmıştır.

Çeşitli araştırmacıların tespitlerine göre: Balat'ın mimari karakterini belirleyen taş ve tuğladan oluşan kâgir yapılardır. Yangınlar sonucu yitirilen yapıların yerini betonarme yapılar almış ve çok az sayıda ahşap yapı, kötü ve vasat haliyle günümüze ulaşabilmiştir. Semtteki binalar genelde zemin+2 kattır; bu binalar arasında birinci katında ya da iki katında cumbalı olanlar ve son katı balkonlu olanlar çoğunluktadır. Bu yapılar 19.yüzyılın sonlarındaki özelliklerini taşımaktadır ve yarısına yakını 1930'dan önce inşa edilmiştir. Yeni yapılaşmadaki bazı özensizlikler bu dokuda yer yer bozulmalara yol açmıştır (Resim 3).

Resim 3: *Balat, eski ve yeni yapı düzeni (Yazarın Arşivi)*

Semtteki tek katlı yapılar, genellikle çevredeki ticari alanlarda, özellikle Balat çarşısının bulunduğu ticari aks üzerinde konumlanmıştır. Diğer kısımlarda ise tek katlı yapılar olarak anıtsal yapılar (cami, sinagog vb.) depolar ve atölyeler bulunmaktadır.

Balat semti, dar sokaklar ve bitişik nizam yapıların oluşturduğu homojen bir yapı sergiler (Resim 4). Bu yapılaşma düzeni, çevrelenme duygusunu yani mekân etkisini güçlendirici bir etkide bulunur. Balat'ın içine girildiğinde, yollar boyunca benzer özellikte olan ve süreklilik arz eden bitişik düzendeki yapılar, bütünlük oluşturan bir birim olarak algılanır.

Bölgesel karakter oluşturan bu yapılar, Balat Evi olarak nitelenerek bulunduğu bölgeye kimlik veren bir özellik kazanır. Yerleşmeye kimlik kazandıran devamlılık ve uyumlu bütünlük, yer yer Fener Rum Erkek Lisesi ve Yavuz Sultan Selim Camii gibi bazı tarihi yapılarla kırılsa da, bu kırılma sürekliliği bozmaktan uzaktır. Aksine kentsel dokuda yarattığı farklılık, monotonluğu giderici bir etkide bulunmaktadır. Sonuç olarak, Balat'ta mimari bakımdan yöreye kimlik kazandıracak düzeyde özellikli yapılar vardır ve bunlar konumlandıkları yol boyunca, tipolojik özelliklerinden dolayı bir süreklilik gösterirler ve bir bütün olarak algılanırlar. Aynı zamanda kendine özgü mimari karakterine bağlı olarak bir kimlik oluştururlar ve kentlinin belleğinde yer edinirler. Ne var ki bu yapıların yok oluşu bellek yitimine de yol açmaktadır (Resim 5) .

Resim 4: *Balat, Sokak ve Yapı Düzeni (Yazarın Arşivi)*

Bu durum, siluette de kendini göstermekte, hareketli ve canlı bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Balat yerleşmesinin siluetini belirleyen ve vurgulayan, doğal ve mimari etmenlerdir. Yapı düzeninin belirlediği mimari doku, siluette de kendisini ortaya koymaktadır. Yol üzerindeki yapıların bitişik düzende yapılması cephelerde süreklilik yaratmakta ve cephelerdeki yapı detayları (çıkmalar, cumbalar söveler, pencereler ve giriş kapıları vb.) mimarideki uyumu ve bütünlüğü vurgulamaktadır. Balat'ın kent bütününde siluetine baktığımızda doğal yapıyı ve yapı düzenine bağlı olarak oluşan kentsel dokuyu bir bütünlük içerisinde algılarız. Bu algı aynı zamanda kentsel belleğin de vurgulu bir yansımasıdır. Çünkü bu semt tarihsel süreçte oluşmuş mimari ve kentsel belleği barındırmaktadır.

3.2.3. Toplumsal Çevre Öğeler

Balat, tarihsel süreçte bir Musevi semti olarak varlığını sürdürse de 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren, çeşitli etmenlere bağlı olarak demografik yapı değişmeye başlamış ve Cumhuriyet döneminde de hızlanarak devam etmiştir. Özellikle İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra Balat nüfusunun yaklaşık dörtte biri Balat'tan ayrılmıştır (Siyahhan,2014),(Türkün,2016).

> Varlık Vergisi de semtin Museviler tarafından terk edilmesinde çok önemli etken olmuştur. 1960'lı yıllardan sonra semtin Musevi sakinleri ekonomik durumlarının iyileşmesiyle birlikte çoğunlukla Şişli'ye taşınmıştır. İlerleyen süreçlerde Balat'taki Musevi cemaat, sayıca azalmış ve azınlık olmuştur. Karadeniz Bölgesi'nden gelen göçler bölgenin demografik yapısını büyük oranda değişime uğratmıştır. Balat'ta 1950'li ve 1960'lı yıllarda özellikle Kastamonu'dan gelen nüfus ağırlıklıdır… Bugün Şişli, Nişantaşı gibi semtlerde oturup işlerini Balat'ta sürdüren az sayıda tüccar ve esnaf bulunmaktadır. Sonuç olarak, semtin nüfus yapısında önemli bir değişim meydana gelmiştir… (Siyahhan, 2014; Türkün,2016).

Bu gelişmede, ülkemizde 1950'lerden itibaren başlayan şehirleşme de etkili olmuş semt yeni katılanlarla değişime uğramıştır. Bununla birlikte Karadeniz Bölgesi'nden göç edenler, semtin sosyal dokusunu ve kültürel yapısında değişime yol açmıştır. Nitekim araştırmalar, Balat'ın günümüzdeki sosyal dokusunun 1960'larda oluşmaya başladığını göstermektedir. 1990'larda yaşanan göç dalgasından sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelenlerle sosyal doku günümüzdeki halini almıştır. Başka bir anlatımla, çeşitli dönemlerde yaşanan göç hareketlerine bağlı olarak toplumsal yapı önemli ölçüde değişmiş ve günümüzdeki yapıya ulaşmıştır. Bu sürecin sonunda Musevilerin tamamen azınlığa düşmesiyle Balat bir Musevi semti olmaktan çıkmıştır.

Resim 5: *Balat'ta atıl durumdaki bir yapının giderek yok oluşu (Yazarın Arşivi)*

Akın, Balat'ın sosyal yapısına ilişkin şu bilgileri vermektedir: "…Sosyal anket sonuçları, kullanıcıların yüzde 50'sinin otuz-kırk yıldır burada yaşayan Karadenizliler olduğunu ortaya koymaktadır. Bu grubu Marmara Bölgesi'nden gelenler izlemekte, yüzde 17'lik bir kesimin de 1990'ların başında Güneydoğu ve Doğu Anadolu'dan gelip buraya yerleştikleri görülmektedir. Sakinlerin yüzde 18'i İstanbul doğumludur. Anadolu'nun aynı yörelerinden gelenler, sıkı bir dayanışma ve birliktelik sergilemektedir. Alan sınırları içinde yoğun komşuluk ilişkileri gözlenmekte ve bu durum ankete verilen yanıtlarla da doğrulanmaktadır. Sokakta yaşama, Balat için önemli bir özellik olarak belirmektedir. Kadınlar iklim elverdiği sürece hep kapı önünde oturmakta, çocuklar sokakta oynamaktadır…"(Akın,2018).

Balat'ın toplumsal yapısı ile ilgili yaşanan değişimi, Cihan Keyif'in Arkitera'da yayınlanan ve atadan Balat'lı olan Ersin Kalkan'la yaptığı röportajda anlatılanlardan görmek olasıdır. Kalkan röportajında Balat semtini "farklı yerlerden gelenlerle panayır yeri" olarak tanımlamıştır.

Birçok farklı dilin konuşulduğunu ifade etmiş; Sırpça, Lazca, Gürcüce, Arapça gibi farklı kültürlerden insanların konuştuğu dilleri barındırdığını ifade etmiştir. Günümüzde bu kültür devam etse de kültürü çeşitlendiren kişilerin azaldığını belirtmiştir. Rum komşuların 8-10 hane kadar kaldığını belirtmiştir. Arap Ortodokslar ve Müslüman Gürcülerin semtin çok eskileri olduğunu ifade etmiştir. Yahudi ailelerin çok azaldığını, kalanların da anılarının ve mezarlarının bekçileri olduğunu söylemiştir. Demografik yapının değişimi ile bölgede kültürel çöküşün yaşandığını ve kültürün taşınmasında zorluk yaşandığını da ilgili röportajında belirtmiştir (arkitera.com sitesinden 13 Mayıs 2022 tarihinde erişim sağlanmıştır).

Ne var ki, günümüzde "…bölgede farklı etnik kökenden insanların (Karadenizliler, Rumlar, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan göç edenler) bir arada yaşamaları bazı sorunlara yol açmaktadır. Yaşam alışkanlıklarının farklı olması nedeniyle şikâyetler artmaktadır… (Türkün,2016). Bu sorunların yaşanması kaçınılmazdır, çünkü semtte yüzyıllarca varlığını sürdüren kültürel yapı korunamamış ve bu yapı yerini yeni ve temelsiz bir yapıya bırakmak zorunda kalmıştır. Farklı Kültürlerden gelen semtin yeni sakinleri, mevcut yapıya uyum sağlamak yerine kendi kültürel yapılarını koruyarak varlıklarını sürdürmek durumunda kalınca uyumsuzlukların ve sorunların ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur.

3.3 Balat'ın Bellek Mekanlar

Balat, Kültür Varlıkları Haritası'nda (Resim 5) görülebileceği gibi yoğun bir anıtsal yapı stoğunu barındırmaktadır. Fiziksel sürekliliğin yaşandığı semt, eski birikimler üzerine eklenerek gelişen ve katmanlardan oluşan bir yerleşmedir. Yani, Balat kentsel mekanı, çeşitli tarihsel dönemlerin yapılarını barındıran bir palimpsesttir. Bu kavram, aynı zamanda, tarihsel süreçte oluşan belleği de ifade etmektedir. Bu aynı zamanda semtin kentsel kimliğini de belirler.

Balat çeşitli dönemlerdeki kültürlere bağlı olarak oluşmuş ve katmanlar halinde gelişmiş bir bellek mekanıdır. Balat'ın bellek mekanları, sivil mimari yapılar(konut), dini yapılar (cami, kilise, sinagog; tekke,türbe), dini alan (mezar, mezarlık), ticaret yapıları (dükkan, imalathane, , sıra dükkanlar), savunma yapıları (sur), su yapıları (sarnıç, su terazisi, şadırvan, çeşme, hamam), eğitim yapıları (okul, sıbyan mektebi, medrese, kütüphane)'ından oluşmaktadır ve bunlar semtin tarihsel süreçteki tanıklarıdır. İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü tarafından yapılan çalışmayla tüm bu kültür varlıkları tespit edilmiş ve haritalanmıştır (Resim 5). Bu yapılar, farklı dönemlerde yaratılan kültürleri yansıtmakta ve semtin geçmişine ilişkin özgün veriler, derin bir zaman ve anlam boyutu içeren odaklar oluşturmaktadır.

Kentte yaşanan her türlü mekânsal değişim, kentsel belleği de kolektif belleği de etkilediği için Balat'ta yaşanan değişimleri de bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Tablo 1'den de görülebileceği gibi, yüzyıllardır yerleşim alanı olan Balat'ta, çeşitli dönemlerden miras kalan ve semtin belleğini oluşturan çeşitli yapılar bulunmaktadır. İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü tarafından Balat'ta1029 adet anıtsal nitelikte yapı tespit edilmiştir. Ne var ki, bu yapıların 486 adetinin yapı grubu belirsiz; 93 adedi ise kayıp durumdadır. Bu da, süreç içerisinde anıtsal yapıların orijinalliğini yitirdiğini ya da kaybolduğunu, dolayısıyla bir bellek yitiminin yaşandığını ortaya koymaktadır. Örneğin, 15. yüzyılın sonundan itibaren tam bir Musevi semti olan Balat'ta çok sayıda sinagog varken, günümüze 1 adet'i ulaşabilmiştir. Tarihsel süreçte, çeşitli nedenlere bağlı olarak bu yapılar korunamamış ve bir bellek kaybı yaşanmıştır. Diğer yandan, özellikle sivil mimari yapılarda da değişimler yaşanmış ve 781 anıtsal değeri olan konuttan 391 yapı belirsiz haldedir ve bunlardan 75'i de kayıp durumdadır. Benzer sorunlar, ticari ve çeşitli işlevsel yapılarda da yaşanmıştır. Kültürel ve mimari belleğin yok olması sorunu burada da kendisini göstermektedir. Çünkü, her yapı kaybı mimari ve kentsel belleğin de yok oluşuna yol açmaktadır. Bunun için de, Balat'ın tarihsel süreçteki çeşitli dönemlerini yansıtan anıtsal nitelikli yapıların ortaya çıkarılması, korunması ve yaşatılması gerekir.

Bellek mekanlarının yalnızca fiziksel yapısıyla korunması değil, çağdaş yaşamla bütünleştirilmesi ve etkinliklerle canlı tutulması gerekir. 1970'lerde geliştirilen 'bütünleşik koruma' kavramı, kültür mirası alanlarının korunmasının kentsel ve bölgesel planlama çerçevesinde ele alınmasını hedefleyen, kent ve bölgenin geleceği için vizyon belirleyen bir

Resim 6. *Kültür Varlıkları Haritası (Kaynak. İBB Kültrel Miras Koruma Müdürlüğü arşivi, 2025)*

Tablo.1 *Kültür varlıkları tescil grubu tablosu (Kaynak. İBB Kültürel Miras Koruma Müdürlüğü Arşivi,2025)*

İŞLEV	TOPLAM ADET	TESCİL GRUBU					ANIT TÜRÜ/ÜST GRUP
		1. GRUP	2. GRUP	3. GRUP	4. GRUP	BELİRSİZ	
APARTMAN	13		7			6	Sivil mimari yapısı
APARTMAN, DÜKKAN/İŞYERİ	2		1			1	Sivil mimari yapısı
CAMİ	10	3				7	Dini yapı
CAMİ, KİLİSE	1	1					Dini yapı
CAMİ, KİLİSE, MÜZE	1	1					Karma yapı
CAMİ, KÜTÜPHANE	1	1					Karma yapı
ÇEŞME	12	4	4			4	Su yapısı
DEPO	1					1	Ticaret yapısı
DİĞER	3		1			2	Kentsel öğe
DUVAR	10	5				5	Kentsel öğe
DUVAR, KAPI	3	1	1			1	Kentsel öğe
DÜKKAN/İŞYERİ	14		5			9	Ticaret yapısı
DÜKKAN/İŞYERİ, EV	61	1	41			19	Karma yapı
EV	781	3	385	2		391	Sivil mimari yapısı
FABRİKA	2	2					Endüstri yapısı
FIRIN	1		1				Ticaret yapısı
HAMAM	2	2					Su yapısı
HAVUZ, SARNIÇ	1	1					Su yapısı
HAZİRE	6	3				3	Dini alan
İMALATHANE	1					1	Endüstri yapısı
İSKELE	1		1				Ulaşım yapısı
KALINTI	8	2	2			4	Kentsel öğe
KALINTI, SARNIÇ	1					1	Karma yapı
KAPI	5	4				4	Kentsel öğe
KAPI/SUR	2					2	Karma yapı
KARAKOL	2	1				1	Yönetim yapısı
KİLİSE	5	1	1			3	Dini yapı
KONAK/KÖŞK	1		1				Sivil mimari yapısı
KUYU	6	3	2			1	Su yapısı
KÜTÜPHANE	1	1					Eğitim yapısı
MEDRESE	1					1	Eğitim yapısı
MEZAR	4	3				1	Dini alan
MEZARLIK	1					1	Dini alan
MÜŞTEMİLAT	11	3	6			2	Sivil mimari yapısı
MÜŞTEMİLAT, OKUL	1	1					Karma yapı
OKUL	7	1	3			3	Eğitim yapısı
SARNIÇ	9	6				3	Su yapısı
SÜBYAN MEKTEBİ	3	1				2	Eğitim yapısı
SIRA EV	8		2			6	Sivil mimari yapısı
SİNAGOG	1	1					Dini yapı
SU TERAZİSİ	1	1					Su yapısı
SUR	11	1				10	Savunma yapısı
ŞADIRVAN	2	1				1	Su yapısı
TEKKE	2		1			1	Dini yapı
TÜRBE	8	6				2	Dini yapı

yaklaşımdır (Baily, 1975; Aktaran: Ahunbay,2016). Bütünleşik koruma bir çevreyi pasif olarak korumayı değil, yaşam koşullarını ve çevreyi birlikte, tümel bir yaklaşımla ele alarak iyileştirmeyi hedeflemektedir (Ahunbay,2016). Ancak, tüm bunlar da sağlıklılaştırma ile olasıdır.

Bu konuda Avrupa Birliği Fener -Balat Projesi (1998) önemli bir örnektir. Balat ağırlıklı olan bu proje, 1996 yılında İstanbul'da yapılan Habitat II Konferansı'nın ardından 1998 yılında başlatılmıştır. UNESCO'nun desteği ve AB'nin mali yardımıyla gerçekleştirilmesi amaçlanan sosyal içerikli bu projenin önkoşulu, bölgenin altyapı ve donatı eksikliğinin giderilmesi ve "çöküntü alanı" olmaktan kurtarılarak bugünkü kullanıcısıyla sıhhileştirilmesiydi. Projenin savunduğu temel ilkeler; semt sakinlerinin yaşam düzeyini yükseltmek ve mevcut yapıları konut stoku olarak sıhhileştirme çalışmaları süresince, altyapı düzenlemeleriyle ve eğitime yönelik yeni girişimlerle birlikte, bölgesel yenilemeleri, yapıların sağlamlaştırılmasını ve korunmaya değer yapıların restorasyonunu yöre insanlarıyla birlikte yürütmekti (Akın, 2015).

Benzer ve daha kapsamlı projelerle Balat'ın kentsel belleğini yaşatmak ve canlı tutmak gerekir. Kentsel ve kültürel belleğin yaşatılması ve canlı tutulması için semt sakinlerinin Balat'ı sahiplenmesi önemlidir. Bu olmadan fiziksel ve sosyal belleği yaşatmanın olanağı yoktur. Nitekim, tarihsel süreçte çeşitli nedenlerle Yahudiler ve diğer azınlıkların yüzyıllarca yaşadıkları bu semtten uzaklaşmasıyla bu süreçte sosyal doku değişmiş ve ciddi anlamda bellek yitimi yaşanmıştır. Balat'ın geleneksel fiziksel ve sosyal yapısıyla korumak için, bütüncül bir yaklaşımla konunun ele alınıp, mevcut dokuyu doğru ve rasyonel yöntemlerle koruyarak, bunu da günümüz ihtiyaçlarıyla uyumlu kılan katılımcı projeler geliştirilebilir ve geçmişten kalan miras gelecek kuşaklara aktarılarak bellek canlı tutulabilir. Diğer yandan, bu projenin Tarihi Yarımada ile entegre bir şekilde, sosyal yönü güçlü, ekonomik ve fiziksel iyileşmeyi sağlayan, tüm paydaşların çıkarlarının korunduğu bir içerikte olması gerekir.

4. SONUÇ

Her toplum, kültürel belleğini oluşturan geçmiş birikimlerine bağlı olarak gelişir. Bellek, çeşitli disiplinlerce farklı ifade edilse de, genel olarak geçmişle ilgili bilgilerin akılda tutulmasını ifade eden bir yeti olarak tanımlanır ve gelecek kuşaklara aktarılmasıyla anlam kazanır. İnsanoğlu geçmiş birikimlerini saklamasaydı ve gerektiğinde onları yeniden üretip geliştirmeseydi ilerleyemezdi.

Bellek çok boyutludur ve pek çok etmenin etkisi altında oluşur. Bu nedenle çeşitli disiplinlerin kapsama alanındadır. Bilişsel psikolojide belleğin beynin fizyolojik yapısı ve insan psikolojisiyle ilişkili olduğu varsayılır ve tarihsel bağlamıyla ilişkisi kurulmaz. Oysa belleğin işleyişinde dış koşullar, yani toplumsal ve kültürel koşullar etkilidir. Başka bir anlatımla belleğin nörolojik boyutu önemlidir; bellek bilgileri aktif bir şekilde yapılandırır, eklemeler ve çıkarmalar yapar; ancak bu yapılanmada kültür büyük ölçüde etkili olur. Bu nedenle bellek konusuna çok boyutlu olarak bakmak ve incelemek gerekir.

Gündelik yaşam deneyimleri belirli bir zamanda ve mekânda gerçekleşir. Mekân belleğin biçimlenmesinde bağlamı oluşturur ve somut olgular yanında soyut olguları da barındırır. Mekânı oluşturan bileşenlerin çeşitli özellikleri duyumlar ile kavrandığında, birey bunları kendi zihinsel süreçleri içinde değerlendirerek birtakım yargılara varır ve mekânı algılar. Bu süreç, mekân ile ilgili duyum –algılama-kodlama-depolama-geri getirme süreçlerinden oluşur.

Çeşitli mekânlara ilişkin imgenin nasıl inşa edildiğini anlamak önemlidir. Algılanan her imge bellekte yer eder, anımsamayla zihnimizde belirir. Bellekte yer eden mekânsal verilerin niteliğini fiziksel yapı yanında çeşitli sosyal, kültürel ve psikolojik etmenler belirler. Bellek mekânları kavramı, genel anlamda her türlü etkinliğin bireysel ya da toplumsal olarak sürdürüldüğü mekânları ifade eder. En basitinden en karmaşık olana, çok farklı birikimler üzerinden işler ve yaşamın her alanında kendini gösterebilir. Bellek mekânlarını etkili ve çekici kılan, insanları ya da toplumları etkileyebilecek bir yaşam öyküsüne sahip olmalarıdır.

Bellek mekânlarının mimari ve kentsel boyutu vardır. Yapıların ve kentlerin bellekteki izleri mimari ve kentsel belleği oluşturur. Mimari ve kentsel mekânlar geçmişin somut izlerini taşırlar ve içerdiği imgeler üzerinden anımsanırlar. Bu mekânlar, toplumsal yapıyı yansıtmaları nedeniyle başta anı değeri olmak üzere tarihsel, belgesel ve estetik değer içerirler; taşıdıkları değerlere bağlı olarak korunduklarında varlıklarını sürdürürler ve sonraki kuşaklara aktarılırlar.

Balat semti, tarihsel süreçteki gelişimine bağlı olarak hem fiziksel hem de taşıdığı kültürel özelliklerle İstanbul'un geçmişine ilişkin birtakım değerlerini günümüze kadar taşımış bir tarihi mekândır. Anıtsal yapıları, sivil mimari örnekleri, kent siluetine katkısı ve turistik potansiyeli, bu semtin önemini ortaya koymaktadır. Bu nitelikler, yüzyıllara bağlı olarak oluşmuştur ve tarihsel belleği yansıtmaktadır. Başka bir anlatımla, Balat, fiziksel bir sürekliliğin yaşandığı, eski kalıntılar üzerine eklenerek gelişen ve katmanlardan oluşan bir yerleşmedir. Palimpsest olarak da nitelenen bu durum kentsel belleğin üreticisi durumundadır. Bu belleğin korunması, yaşatılması önemlidir. Bu amaçla, Balat'ın genel karakterini ve belleğini yansıtan her türlü değeri, yani sosyo-kültürel, ekonomik ve fiziksel yıpranmayı durduracak ve çeşitli potansiyelleri geliştirecek önlemler almak gerekir.

Bu amaçla şunlar önerilebilir.

- Tarihsel bağlamı nedeniyle, Balat Semti çok boyutlu bir fiziksel ve toplumsal yapıya sahiptir. Semte ilişkin sorunların çözümü için çok boyutlu ve bütüncül (holistik) bir yaklaşım gerekir.
- Kent bütünüyle ilişkileri bağlamında, Balat'ın belleğini oluşturan tarihsel değerlerini korumak, canlandırmak ve geliştirmek üzere çözümler üretmek gerekir.
- Bir kıyı yerleşmesi olan Balat'ın kıyı bandı ile ilişkisini geliştirmek ve Haliç sistemi ile bütünleşmesini sağlamak; bu bağlamda içerdiği çeşitli potansiyelleri değerlendirerek sahili sosyal ve kültürel alanlar olarak geliştirmek gerekir.
- Kentsel dokunun, sosyal dokunun ve kentsel kimliğin bir bütün olarak ele alınıp hem tarihi değerleri korumak hem de kültürel belleği yaşatmak ve geliştirmek için çözümler üretmek gerekir.
- Yörenin potansiyellerini bilimsel araştırmalara bağlı olarak ortaya koymak ve bu potansiyellerden maksimum toplumsal ve ekonomik yarar sağlamak üzere projeler geliştirmek gerekir.

Tarihsel süreçte, çeşitli koşullara bağlı olarak biçimlenen kentsel mekânlar kentsel belleği oluştururlar ve kentsel kimliğin biçimlenmesinde en önemli rolü oynarlar. Geçmişle gelecek arasında sağlıklı ilişkiler kültürel belleğin korunmasıyla kurulabilir. Kentsel belleği oluşturan mekânların sürekliliği, hem bu mekanların kentlilerce sahiplenebilmesi hem de kültürel belleğin yaşatılması için önemlidir. Bu nedenle, bellek mekânlarının korunup yaşatılması ile hem kültürel süreklilik sağlanacak hem de mekânsal bellek devamlı canlı kalacaktır.

Bellek mekanlarının yalnızca fiziksel yapısıyla korunması değil, çağdaş yaşamla bütünleştirilmesi ve etkinliklerle canlı tutulması gerekir. Bu da kapsamlı bir planlama yaklaşımını gerektirir. Bütünleşik yaklaşımla koruma bir mekanı pasif olarak korumayı değil, yaşam koşullarını ve çevreyi birlikte tümel olarak ele alıp iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Balat'ın kendi sakinlerini hedefleyen kapsamlı bir sağlıklılaştırma programına bağlı olarak geliştirilmesi ve kentsel belleğin canlı tutulması gerekir.

KAYNAKÇA

Akın, N. (2016). Haliç'te Bir Rehabilitasyon Alanı: Balat. Z. Ahunbay, İ. Dinçer ve Ç. Şahin (Ed.), Neoliberal Kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray Örnekleri: Bir Koruma Mücadelesinin Öyküsü (17-42) içinde. Türkiye İş Bankası Yayınları.

Ahunbay,Z. (2016) Kentsel Korumada Temel İlkeler ve Fener-Balat. Z. Ahunbay, İ. Dinçer ve Ç. Şahin (Ed.), Neoliberal Kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray Örnekleri: Bir Koruma Mücadelesinin Öyküsü (17-42) içinde. Türkiye İş Bankası Yayınları.

Assmann, J. (2018). Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik. (3. Baskı). Ayrıntı Yayınları.

Arcan, E. F. ve Evci, F. (1992). Mimari Tasarıma Yaklaşım. (2.Basım). 2K Yayınları.

Boyer, P ve Werst, J. (2015). Zihinde ve Kültürde Bellek (1.Baskı). (Çev. Y.A. Dalar,). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Çalak, İ. E. (2016). Kentsel ve Kolektif Belleğin Sürekliliği Bağlamında Kamusal Mekanlar: ULAP Platz Örneği, Almanya . Tasarım + Kuram , 8 (13) , 34-47 . DOI: 10.23835/tasarimkuram.240895

Groh, J.M. (2017). Mekan Yaratmak: Beyin Neyin Nerede Olduğunu Nasıl Biliyor (2.Baskı). (G.Koca, Çev). Metis Yayınları.

Hançerlioğlu, O. (2016). Felsefe Sözlüğü (23.Baskı). Remzi Kitabevi

Arkitera. (2015). Balat'tan Gidenler Yerine Sessizlik Geldi. https://www.arkitera.com/soylesi/balattangidenlerin-yerine-sessizlik-geldi/

Wikipedia. (2022,Ağustos). Toplumsal Hafıza. https://tr.wikipedia.org/wiki/Toplumsal_hafıza

Kuban, D. (1996). İstanbul Bir Kent Tarihi. (1.Baskı). (Z. Rona, Çev.). Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Meydan Larousse (1970), Bütük Lügat ve Ansiklopedi (9.Cilt),Meydan Yayınevi

Tan Metreş, E. H. (2016). Kentsel Bellek Bağlamında Yu. V. Trifonov'un Öykülerinde "Moskova". [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Özbilge, A.F. (2018). Fener-Balat-Ayvansaray. (1.Baskı). E Yayınları.

Özdeş, G. (yılı bilinmiyor). Şehirsel Tasarım. Yayımlanmamış Ders Notu, Mimarlık Bölümü. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Ünlü, T.S. (2017). Kent Kimliğinin Oluşumunda Kentsel Bellek ve Kentsel Mekan İlişkisi: Mersin Örneği. Planlama. 2017;27(1) 75-93.

https://jag.journalagent.com/planlama/pdfs/PLAN-06078-RESEARCH_ARTICLE-SELVI_UNLU.pdf

Winter,J. (2015). Tarihçiler ve Bellek Mekanları. P. Boyer ve J. Werst (Ed.), Zihinde ve Kültürde Bellek. (s. 321-343) içinde. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özak Öymen, N. ve Gökmen Pulat, G. (2009). Bellek ve Mekan İlişkisi Üzerine Bir Model Önerisi. İTÜ Dergisi. Sayı:8,Cilt:2 145-155. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/119482/mod_resource/content/0/bellek%20ve%20mimari.pdf

Plotnik, R. (2009). Psikolojiye Giriş. (1.Baskı). Kaknüs Yayınları.

Rossi, A. (2006). Şehrin Mimarisi. (1.Baskı). (Çev.N. Gürbilek). Kanat Kitap Yayın.

Türkün, A. (2018). İstanbul'un Tarihi Konut Bölgelerinde Kentsel Dönüşüm :Tarlabaşı ve Fener- Balat- Ayvansaray Örnekleri. Z. Ahunbay, İ. Dinçer ve Ç. Şahin (Ed.), Neoliberal Kent Politikaları ve Fener-Balat-Ayvansaray Örnekleri: Bir Koruma Mücadelesinin Öyküsü (s. 131-181) içinde. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Bu makaleye atıfta bulunmak için:

Kızıldeli, C. (2026). "Bellek ve Mekan İlişkisi Bağlamında Balat", *İYYÜ Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Hakemli-Akademik, 1*(1):1-10. https://doi.org/10.66125/0.2026.2